Türlerin Coğrafi Yayılışı: Yeryüzündeki Yaşamın Dağılımını Belirleyen Faktörler

Ders Sunumu

TERADİGMA

Biyocoğrafya: Tanım ve Kapsam

Biyocoğrafya, canlıların yeryüzündeki dağılım kalıplarını ve bu kalıpları şekillendiren abiyotik ile biyotik faktörler arasındaki etkileşimleri inceleyen bir bilim dalıdır.

Temel Soru

Neden belirli yaşam formları yalnızca belirli bölgelerde bulunur?

Temel Yanıt

Bu dağılım desenleri, tesadüfi bir saçılımdan değil; hassas kurallarla işleyen karmaşık bir sistemin varlığından kaynaklanmaktadır.

Abiyotik Faktörler: İklimsel Koşullar

Her türün fizyolojik olarak işlev gösterebildiği bir sıcaklık aralığı belirlenmiştir; bu aralığın dışındaki koşullarda enzimatik reaksiyonlar yavaşlar ya da durur.

- Yağış miktarı ve suyun mevcudiyeti, karasal bitkiler ve onlara bağımlı hayvanlar için birincil sınırlayıcıdır.
- Güneş ışığının yoğunluğu, fotosenteze dayalı birincil üretimin coğrafi sınırlarını çizer.
- Derin okyanus tabanlarındaki yaşam formlarının farklı enerji kaynaklarına yönlendirilmiş olması, bu faktörün belirleyiciliğini göstermektedir.

Abiyotik Faktörler: Coğrafi Yapılar ve Yükseklik

Yeryüzü şekilleri, canlıların yayılması önünde fiziksel engeller oluşturur; ancak bu engellerin etkisi organizma türüne özgüdür.

Karasal Engeller

Yüksek dağ sıraları, geniş okyanuslar ve çöller birçok karasal organizma için aşılması güç bariyerlerdir.

Denizel Ortam

Aynı okyanus, denizel bir organizma için bir yaşam alanı ya da göç yolu olarak işlev görür.

Yükseklik Kuşakları

Bir dağ yamacı boyunca yükseldikçe sıcaklık, basınç ve oksijen düzeylerindeki değişimler; farklı canlı topluluklarının kuşaklar hâlinde sıralanmasıyla sonuçlanır.

Abiyotik Faktörler: Toprak (Edafik) Özellikleri

Toprağın pH değeri, mineral içeriği ve su tutma kapasitesi, bitki örtüsünün dağılımını doğrudan etkiler.

1 Bitki Uyumu

Belirli bitkiler yalnızca belirli toprak tiplerine uyumlu olarak var edilmiştir.

2 Zincirleme Etki

Bitki topluluklarının yerleşim deseni, otobur hayvanların ve dolayısıyla etoburların dağılımını da dolaylı olarak belirler.

3 Temel Bağlantı

Bu zincirleme ilişki, cansız toprak yapısının tüm besin ağının temelini nasıl etkilediğine işaret etmektedir.

Biyotik Faktörler: Rekabet ve Avlanma

Canlılar arasındaki etkileşimler de coğrafi dağılımı şekillendiren güçlü belirleyicilerdir.

Kaynak Rekabeti

Sınırlı kaynaklar (besin, su, barınak) için sürdürülen rekabet, bir türün belirli habitatlarda tutunmasını engelleyebilir.

Avcı-Av İlişkisi

Avcı-av ilişkisi, av türünün popülasyonunu baskılayarak belirli bölgelerden dışlanmasına neden olabilir.

Avustralya Örneği

Avustralya'da dingo gibi yırtıcıların varlığının, bazı küçük keseli türlerinin dağılımını sınırladığı gözlemlenmiştir.

Biyotik Faktörler: Simbiyotik İlişkiler

Pek çok türün varlığı, başka bir türün varlığına sıkı biçimde bağlıdır.

> Atomların bu hassas karşılıklı bağımlılığı kendi başlarına kurduğunu düşünmek, akılsız maddeye akıllı bir planlama atfetmek anlamına gelir.

- Belirli böcek türlerine ihtiyaç duyan bitkilerin tozlaşması, o böceğin bulunmadığı coğrafyalarda gerçekleşemez.
- Besin açısından özelleşmiş bir avcı, yalnızca avının yaşadığı coğrafyada varlığını sürdürebilir.
- Bu karşılıklı bağımlılıklar, canlılar dünyasının birbirine karmaşık ve hassas bağlarla kenetlenmiş bir bütün olarak işlendiğini göstermektedir.

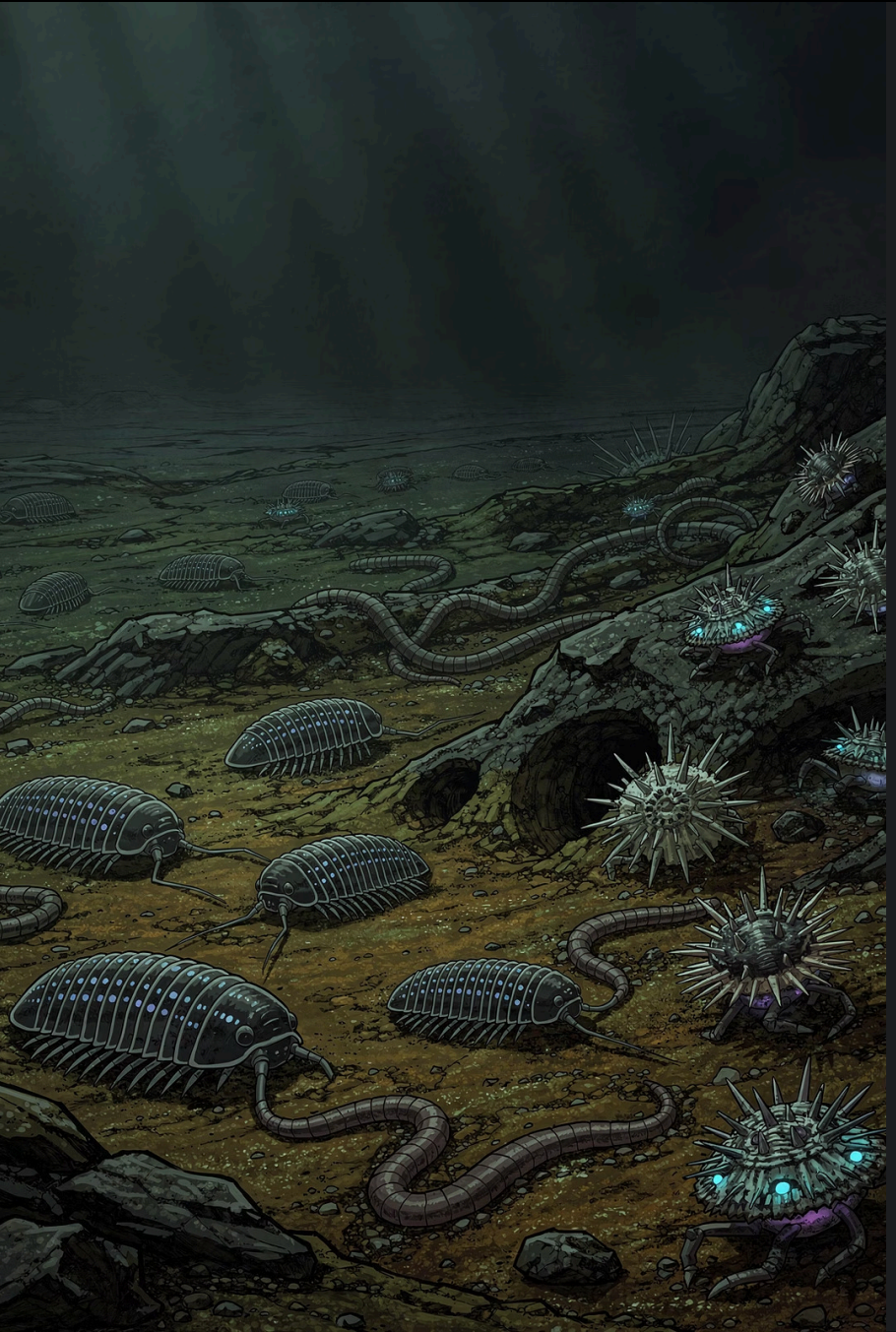

Fosil Kaydındaki Ani Ortaya Çıkış: Kambriyen Patlaması

Darwin'in bizzat "teorim için ciddi bir zorluk" olarak tanımladığı bu olgu, standart modelin karşılaştığı en temel ampirik sınavdır.

Ani Beliriş

Yaklaşık 540 milyon yıl önce, neredeyse tüm temel hayvan filumları fosil kayıtlarında belirgin bir ata zinciri olmaksızın aniden belirmiştir.

Tam Teşekküllü Formlar

Trilobitler, brakiyopodlar ve ekinodermler gibi karmaşık yapıdaki canlılar adeta "tam teşekküllü" olarak kayıtlara girmiştir.

Gould ve Eldredge

Bu "sıçramalı" yapının eksik veri toplanmasından değil; yaşam tarihinin gerçek bir desenini yansıttığından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Ani Ortaya Çıkış: Bitkiler ve Memeliler

Kambriyen döneme özgü olmayan bu desen, canlılar dünyasının farklı kesimlerinde de tekrar etmektedir.

Çiçekli Bitkiler

Çiçekli bitkiler (angiospermler), fosil kayıtlarında benzer bir ani ortaya çıkış deseni sergilemektedir.

Plasentalı Memeliler

Modern plasentalı memeli takımları da fosil kaydına kademeli geçiş formları olmaksızın girmektedir.

Meyve Bahçesi Modeli

Fosil kayıtları, kademeli bir evrim ağacından ziyade farklı temel tasarımların aniden ve bağımsız biçimde ortaya çıktığı bir "meyve bahçesi" modelini andırmaktadır.

Yaşayan Fosiller ve Morfolojik Durağanlık (Stasis)

Bazı türler, milyonlarca yıllık fosil kayıtları boyunca neredeyse hiçbir morfolojik değişikliğe uğramadan günümüze ulaşmıştır.

Coelacanth Balığı

Yaklaşık 400 milyon yıllık fosilleriyle günümüzdeki formu arasında neredeyse fark bulunmayan Coelacanth balığı bu durumun önemli bir örneğidir.

Ginkgo Biloba

200 milyon yıldır değişmediği belirtilen Ginkgo biloba ağacı da aynı kategori içinde yer almaktadır.

Gar Balığı

Yale Üniversitesi'nde gerçekleştirilen araştırma, gar balıklarının bilinen tüm çeneli omurgalılar arasında en yavaş moleküler değişim hızına sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Durağanlığı Açıklamanın Sınırları

"Durağanlaştırıcı seçilim" (stabilizing selection) kavramı, gözlemlenen durumu açıklamaktan çok yeniden isimlendiren bir etiket işlevi görmektedir.

Mekanik Boşluk

Milyonlarca yıl boyunca çevresel değişimlere rağmen morfolojik durağanlığın nasıl korunduğunu mekanik olarak ortaya koymaz.

Yale Araştırması

Yale araştırması, durağanlığın bazı canlı gruplarının biyolojisine içkin, **programlanmış** bir özellik olabileceğini düşündürmektedir.

Genetik Sistem

Sürekliliğin ve sınırlı varyasyonun korunması, tesadüfe değil; belirli bir sınır içinde işleyecek şekilde kurulmuş bir genetik sisteme işaret etmektedir.

Ayrık (Disjunct) Yayılışlar ve Kronolojik Açmaz

Birbirinden binlerce kilometre okyanusla ayrılmış kıtalarda yakın akraba türlerin bulunması, biyocoğrafyanın en zorlu bulmacalarından birini oluşturmaktadır.

Kıtasal Ayrılma

Güney Amerika ve Afrika'nın yaklaşık 100–120 milyon yıl önce ayrıldığı varsayılmaktadır.

Kaktüs Kökeni

Her iki kıtada da bulunan kaktüs türlerinin kökeni ise yaklaşık 30 milyon yıl öncesine dayandırılmaktadır.

Kronolojik Tutarsızlık

Bu kronolojik tutarsızlık, ortak bir atadan kıtasal sürüklenme yoluyla ayrılma modelini imkânsız kılmaktadır.

Yeni Dünya Maymunları ve "Salla Yüzen Maymunlar" Hipotezi

Morfolojik ve moleküler verilere göre Güney Amerika maymunlarının (platyrrhines) Afrika'daki Eski Dünya maymunlarından köken aldığı kabul edilmekte; ancak Güney Amerika, bu türlerin ortaya çıkış döneminde izole bir ada kıtasıydı.

- Bu coğrafi açmazı kapatmak için öne sürülen hipotez, maymunların fırtınayla kopan bir bitki kütlesi üzerinde Atlantik Okyanusu'nu aştığı yönündedir.
- Luskin, haftalarca sürecek bu yolculukta tatlı su ve besin eksikliği, okyanus fırtınaları ve tuzlu suyun öldürücü etkilerine dikkat çekmektedir.
- Böyle bir yolculuğu gerçekleştiren birkaç bireyin yeni kıtada genetik açıdan yaşayabilir bir popülasyon kurması neredeyse imkânsızdır.

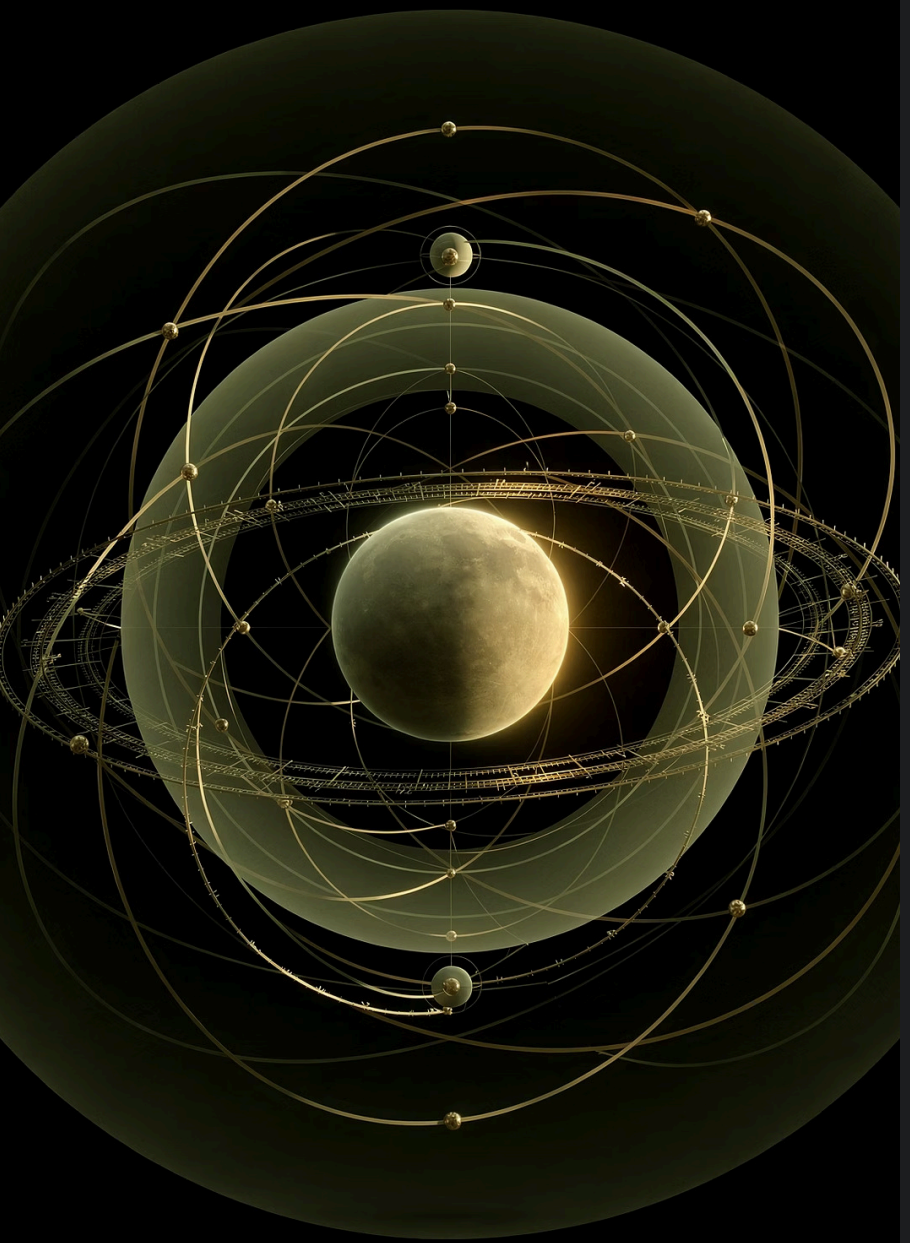

Ad Hoc Açıklamaların Epistemolojik Sorunu

"Salla yüzen maymunlar" senaryosu, test edilmesi mümkün olmayan zoraki bir açıklamadır.

1

Epicycle Benzetmesi

Luskin bu tür senaryoların, Batlamyus'un yermerkezli modelini kurtarmak için eklenen epicycle'lara benzediğini savunmaktadır.

2

Açıklayıcı Güç

Teoriyi veriye uydurmak için geliştirilen açıklamalar, modelin açıklayıcı gücünün zayıflığına işaret eder.

3

Test Edilebilirlik

Bilimsel bir açıklamanın test edilebilirlik ölçütünü karşılayıp karşılamadığı, onun epistemik değerini doğrudan belirler.

Biyocoğrafik Gözlemlerin İki Modelle Karşılaştırılması

Gözlem	Kademeli Değişim Modeli ve Zorlukları	Ayrı Var Edilme Modeli
Fosil kaydında ani ortaya çıkış	Geçiş formlarının fosilleşmemesi; ancak sistematik boşluklar gerçek bir desene işaret ediyor	Farklı temel tasarımların ayrı ayrı var edilmesi; gözlemle doğrudan uyumlu
Yaşayan fosiller (stasis)	Durağanlaştırıcı seçilim; mekanizmayı açıklamaz, sadece isimlendirir	Temel vücut planını koruyacak şekilde programlanmış genetik yapı
Ayrık yayılışlar	Kıtasal sürüklenme veya salla göç; kronolojik tutarsızlıklar ve olasılık dışı senaryolar	Tek bir merkezden hızlı yayılım; tutarlı dağılım yollarını açıklayabilir

Nizam ve Gaye Analizi: Tekil Organizma Düzeyi

Her bir canlının yaşadığı ortamın fiziksel ve kimyasal koşullarına karşı hassas bir uyum içinde var edildiği görülmektedir.

Deve: Çöl Çözümleri Paketi

Devenin su kaybını en aza indiren fizyolojisi, kumda batmayı engelleyen ayak yapısı ve hörgücündeki enerji deposu; çöl koşullarına özel bir "çözümler paketi" sunar.

İspermeçet Balinası: Derin Okyanus Ayarı

İspermeçet balinasının ezici basınca dayanabilen göğüs kafesi ve oksijeni verimli kullanan kas proteinleri, derin okyanus ortamına kurulu hassas bir ayardır.

Paley'in Saat Analojisi

William Paley'in saat analojisinin işaret ettiği üzere: belirli bir işlevi yerine getiren karmaşık bir yapı, onu düzenleyen bir ilim ve iradenin varlığını zorunlu kılar.

Nizam ve Gaye Analizi: Ekosistem Düzeyi

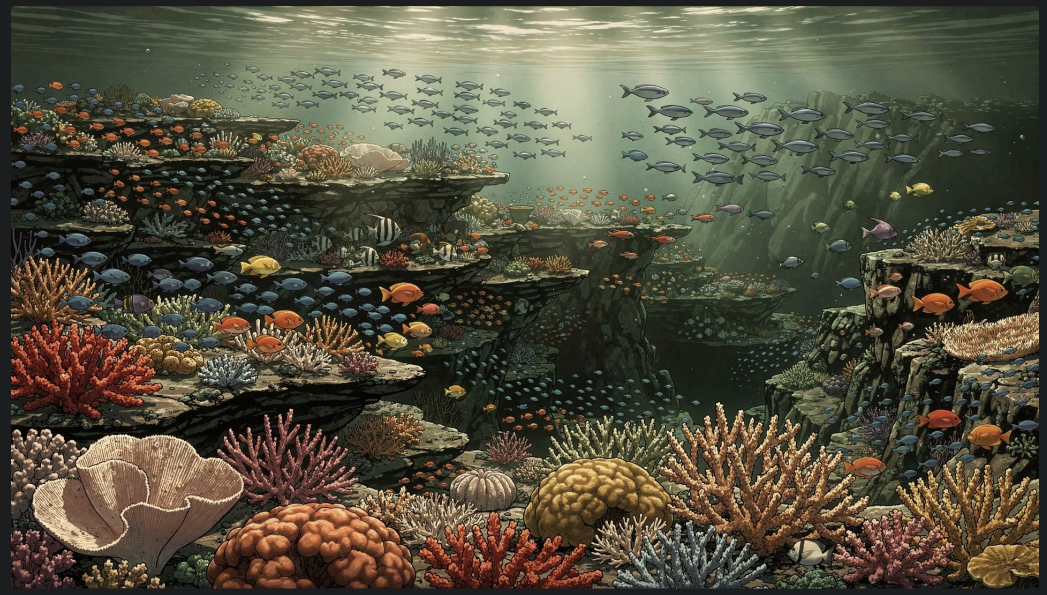

Düzen yalnızca tekil organizmalar değil; ekosistemler düzeyinde de gözlemlenmektedir.

Mercan Resifi

Bir mercan resifinde binlerce tür, atıkların geri dönüştürüldüğü ve enerjinin verimli aktarıldığı karmaşık bir denge içinde işler.

Keseli Memeliler

Farklı kıtalarda birbirinden bağımsız yaşayan keseli memelilerin (kanguru ve opossum) benzer üreme stratejileri ve anatomik yapıları sergilemesi dikkat çekicidir.

Ortak Plan

Bu durum yalnızca "ortak ata" varsayımıyla değil; farklı coğrafyalarda benzer ihtiyaçlara yönelik tekrar eden sanatlı çözümlerin yansıması olan ortak bir plana dayalı tasarımla da yorumlanabilir.

Dil ve Kategori Hatası: "Doğa" Fail Olamaz

Bilimsel literatürde sıklıkla karşılaşılan ifadeler, süreci tanımlarken ona akıl, irade ve kasıt atfetmektedir.

Doğal Seçilim

"Doğal seçilim," bir fail değil; belirli koşullarda daha uygun özelliklere sahip canlıların daha yüksek oranda hayatta kalmasıyla sonuçlanan sürecin adıdır.

Kıtasal Sürüklenme

"Kıtasal sürüklenme canlıları taşıdı" gibi ifadeler, levha tektoniği yasaları çerçevesinde işleyen bir süreci bilinçli bir eyleme dönüştürerek asıl "kim" sorusunu gizler.

Doğa Kanunları

Doğa kanunları, bir işin yapıcısı değil; o işin hangi düzenlilik içinde gerçekleştiğinin tarifidir.

Hammadde ile Sanat Eseri Arasındaki Derin Fark

Bir coğrafi bölgenin tüm cansız bileşenleri (sıcaklık, yağış, toprak kimyası, tuzluluk) hammaddedir; o koşullara mükemmel uyumla var edilmiş canlı organizma ise sanat eseridir.

→ Hammaddede bulunmayan hayat, uyum, işlevsellik ve estetik; sanat eseri olan canlıya nereden ve nasıl dahil edilmiştir?

→ Bir dağın eğimi veya bir nehrin akışı, bir kartalın keskin gözünü ya da somon balığının doğduğu nehre geri dönmesini sağlayan koku alma sistemini tasarlayamaz.

→ Bu soru, hammaddenin ötesinde onu kullanarak sanatlı eseri inşa eden bir ilim, irade ve kudret sahibi Sanatkâr'ın varlığını aklen zorunlu kılmaktadır.

Sentez: Dağılım Desenlerinin Bütüncül Okunması

Bu derste incelenen veriler bir arada değerlendirildiğinde ortaya çıkan tablo şudur:

01

Fiziksel ve Biyolojik Kanunlar

Abiyotik ve biyotik faktörler, canlıların coğrafi sınırlarını belirleyen fiziksel ve biyolojik kanunlar çerçevesinde işler; ancak bu kanunlar, fail değil; fiilin tarifidir.

02

Açıklanamayan Gözlem Desenleri

Fosil kayıtlarındaki ani ortaya çıkışlar, yaşayan fosillerdeki durağanlık ve ayrık yayılışlardaki kronolojik açmazlar; kademeli değişim modelinin açıklayamadığı gerçek gözlem desenlerine işaret etmektedir.

03

İlim ve İrade'nin Fiilleri

Her canlının tam olarak yaşaması gereken yere, o yerin koşullarına en uygun donanımlarla yerleştirilmiş olması; kör ve amaçsız süreçlerden değil, her şeyi bir ölçü ve düzen içinde var eden bir İlim ve İrade'nin fiillerinden beklenebilecek bir tablodur.